

проф. др Зорица Несторовић

МИСИЈА

(свечана беседа)

„Време ће ме научити јесам ли се у мојеј надежди преварио. Ако ли и то буде, нећу се уплашити, нити ћу оно што је с моје стране могуће изоставити. Мени ће преко мере плаћено бити кад когод од мога рода рекне, кад нада мном зелена трава нарасти: „Овде леже његове српске кости! Он је љубио свој род! Вечна му памет!”

Завршавајући овим речима свој програмски манифест *Писмо љубезном Харалампију*, Доситеј Обрадовић готово екстатично прокламује своју љубав према српском роду. Екстатичност овог завршног узвика првог модерног српског просветитеља проистиче из његове пројекције тренутка сопствене смрти. Јер, призивајући у свест свог саговорника време постмортем, он не жели само да га троне већ да побудивши у њему емоционални одговор на тему смрти, посведочи своју љубав према роду. У времену након наше смрти пребива потврда онога што смо заиста били за живота. Неподмитљиви проценитељ нашег бивствовања не припада часовима нашег живота већ – парадоксално – наше смрти. Стога, имајући на уму управо овај став, Доситеј исказивањем свести да ће се о његовим делима најбоље судити по његовој смрти, потврђује своју намеру да свој живот проживи тако да се по његовој смрти може рећи „Овде леже његове српске кости! Он је љубио свој род! Вечна му памет!”

Па ипак, да наведене Доситејеве речи нису тек и само реторички одјек чувеног гесла *memento mori*, показује и чињеница да их наш просветитељ исписује 13. априла 1783. тачније двадесет и осам година пре свог упокојења. Свест о сопственој смрти премрежава и настајање његове аутобиографије *Живот и прикљученија*. Зар је могуће да је у тренутку када пише и објављује први том своје аутобиографије (1783), Доситеј мислио о сопственој смрти (1811)? У тренутку док исписује странице свог животописа, он се налази на половини свога животног пута. Ако све то имамо на уму, морамо се запитати о начину на који завршетак сопственог живота обележава пишчеву потребу да о том животу остави траг. Очигледно је да се Доситеј по овој особини разликује од других аутобиографа. Извесност смрти на њега делује другачије у контексту разлога због којих аутобиографију пише. Како онда смрт генерише

аутобиографско писање аутора који је још увек не предосећа као скору извесност, али је без обзира на то узима као меру свога постојања? На начин доживљаја сопственог послања у свету. Отуда питање о смрти као о телесном проминућу светом постаје мера живота и то оног пре и оног после смрти. Међу њима код оваквих посвећеника као што је Доситеј нема разлике. Јер, управо свест о значају који треба да буде препознат и посведочен када над њима зелена трава нарасте – послужимо се Доситејевим речима – боји њихову егзистенцију до смрти. Одређује је етичким императивом који од његовог живота чини причу о животном позиву односно о послању, мисији. Сине ква нон сваког послања је животом посведочити свој кредо, свој програм, своју идеју. Без резерви, одступања, склапања компромиса, уступака другима и самом себи... А Доситеј је то чинио на сваком кораку свог животног пута. И онда када је побегао у манастир решивши да се посвети попут светитеља из житија која је читао. И онда када је из манастира побегао одлучивши да – послужимо се речима његовог учитеља Теодора Милутиновића – „тражи науку и гладујући и жеднећи и наготујући”. И онда када је, изван сваке удобности, под старост, онемоћао и болестан, дошао из Трста у устанички Београд да постане први министар просвете у Правитељствујушчем совјету сербском, тој првој влади у историји модерне српске државности.

„Знате ли где се налази Велика школа?” Замислите да ово питање упутимо незаинтересованом и просечно неупућеном представнику средње генерације којег смо сусрели на Студентском тргу. Већ сада се у вашим мислима роји сијасет одговора који сви заједно представљају широки дијапазон непознавања историје високог школства у нашој култури. Али исто тако замислимо и случајног пролазника који би нам на постављено питање одговорио, запањено нас погледавши: „Мислите ли на зграду Ректората Београдског универзитета?” У преплету ових одредница крије се хронологија развоја високог школства чији је почетак огласило оснивање Велике школе 1808. године, у јеку устаничких превирања, када је Србија, предвођена Карађорђем Петровићем, правила прве кораке ка формирању модерне државности. Управо тада, у данима изласка из таме вековног робовања под моћном Отоманском империјом, ширено је и преображавано поље духовне слободе, утемељавањем на тежњи ка системском развоју образовања и науке. Нико други до први модерни српски просветитељ, Доситеј Обрадовић, прелази са земунске стране у устанички Београд не би ли постао први српски министар просвете. Иако већ у позним годинама (умреће 1811), он је овим гестом одговорио најдубљем унутрашњем захтеву

који га је свих претходних година надањивао у напорима ка развоју науке и свести о потреби критичког мишљења.

„Возљубљени ученици,

рећи ће Доситеј у *О должној почитанију к наукам*,

Бог преблаги и многомилостиви избавља земљу нашу и љубимо отечество од сужањства турскога, а ми ваља да се старамо да избавимо душу нашу од **сужањства душевнога**, то јест од **незнања** и од **слепоте ума**. Ово избављење другојаче не може бити разве чрез прилежну и трудољубну науку.”

Тако је постављен образац, рекли бисмо, неписани кодекс, бављења науком и просветом, чије тежишне тачке представљају – (1) родољубље, (2) доследност највишим стандардима струке и њене етике и (3) спремност на одрицања од појединачног у корист развоја општег добра. У то нас уверавају биографије наших великих научника, истраживача, професора, свих оних који су у овоме следили Доситејев правац. Тако питање о месту Велике школе бива преобликовано у размишљање о временима њеног развоја чијој једној етапи и ми имамо част и задовољство да припадамо. Отуда све оно што је обележавало давно прошле дане високошколског живота, учествује и у овим нашим, били ми тога свесни или не.

У литератури су подробно истражена и ваљано прокоментарисана сва она места из Доситејевих дела која се односе на његов доживљај позоришта и драме. На основу њих савремени проучавалац може изградити јасну слику о Доситејевом схватању позоришне уметности и драмске литературе. Дефинишућа места такве слике су свакако Доситејева примарна незаинтересованост за театар која проистиче из процене, утемељене на готово лакрдијашком репертоару ондашњег бечког позоришта, да позориште не може подупрти његове просветитељске намере било због своје неразвијености у српској средини, било због своје неадекватности да пренесе етичке поуке. С друге стране – готово насупрот овој незаинтересованости – постоји Доситејева заинтересованост за драму као књижевни текст која се креће од одушевљења Еврипидом до обавештености о Аристофану, Сенеки, Молијеру, Коцебуу. Свестан сценског живота драмског дела, али истовремено незаинтересован за било какву врсту позоришног ангажмана, Доситеј подржава просветитељско–родољубиве напоре свог младог ученика Емануила Јанковића да развије преводну књижевност на српском језику, уведе у српску књижевност западноевропска дела просветитељског карактера и – секундарно – оснажи

схватање драме као књижевног дела неусловљеног сценским животом не би ли поруке које оно доноси ипак дошле до обичног човека. Сама чињеница да је свој превод Лесинговог *Дамона* уврстио у структуру једног другог, битно недрамског дела, које представља својеврсни просветитељски трактат, посведочава да је и преведена драма ту своје место нашла јер је ваљало прокоментарисати улогу комедије у просветитељском концепту антрополошких идеала и адекватним примером подупрети ставове изнете у кратком теоријском промишљању о оним елементима који комедију чине подобном за преношење просветитељских идеја.

Имајући на уму разлоге који су довели до оснивања првих институционализованих позоришта у српској култури Српског народног позоришта у Новом Саду и Народног позоришта у Београду, дубоко верујемо да су оба наша национална театра настала на линији национално-просветитељског ангажмана који чини да почетке њиховог развоја разумемо као део доситејевске парадигме у српској култури. Јер, ако је начело позоришног рада по којем је театар школа у којој се људи уче, како би то рекао Стерија, обележило почетке наше позоришне уметности, онда је такав театар својеврсна велика школа науке људског живљења коју би и сам Доситеј подржао. Доситеј би такав национални театар волео јер је његова позоришна пракса обележена оним што је препознатљиво обележје Доситејевог живота. Мисија.

Нека нам на самом крају буде дозвољено да Доситејевим реченицама са почетка ове беседе:

Мени ће преко мере плаћено бити кад когод од мога рода рекне, кад нада мном зелена трава нарасти: „Овде леже његове српске кости! Он је љубио свој род! Вечна му памет!”

Додамо још и ово: Он је своју судбину испунио. Његова мисија још траје.